

אוצרות הדף היומי

הרב אברהם מרדכי וינשטוק

פורסם ב"המבשר תורני"

כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים (בבא מציעא עה, ב)

על מה סומכים הלווים בלא שטר או עדים

בגמרא מבואר שהמלוה מעותיו בלא עדים עובר משום "ולפני עיור לא תתן מכשול" – שמכשיל את הלוה לכפור בהלוואה. הגמרא מספרת שרב אשי רצה לבחון את רבינא אם הוא מקיים את כל דברי חכמים, ולכך שלח אליו בערב שבת שילוה לו עשרה זוז כדי שיוכל לרכוש פיסת קרקע. אלא שרבינא השיב שיעשה כן רק בשטר ועדים. וכשתמה רב אשי אם אפילו עליו אינו סומך, השיב רבינא, שרב אשי הטרוד בלימודו עלול לשכוח מההלוואה.

כך גם נפסק ב"שולחן ערוך" (חושן משפט ע, א) שאסור להלוות בלא עדים, ואפילו לתלמיד חכם, אלא אם כן הלווה על המשכון. והמלוה בשטר משובח יותר. וכל המלוה בלא עדים, עובר משום לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט, יד), וגורם קללה לעצמו.

לפיכך מתעוררת תמיהה על כך שרבים וטובים לווים ומלווים מעות בינם לבין עצמם בלא עדים ושטר. וכי עוברים בזה על דינא דגמרא והלכה מפורשת בשולחן ערוך!?

האחרונים האריכו ללמד זכות על הנהגה זו שרווחה מאז ומקדם. הרש"ש כתב שמלשון הגמרא 'כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן בלי עדים וכו', יש לדקדק שאולי בא לומר שדוקא מי שיש לו ממון הרבה, שאז יש חשש פן יכפור הלוה בו, אבל אם אינו אמיד כל כך, לא חוששים שמא יעזי הלוה לכפור בפניו על ההלוואה. ברם, כעין דקדוק זה מובא בספר "ערך שיי" (על שולחן ערוך שם), התמה על שלא ראה אנשי מעשה שנוהרים שלא להלוות בלא עדים. וכתב, שלולא לשון הפוסקים היה מפרש שהגמרא דקדקה לומר 'כל מי שיש לו מעות', משום שחזקה אין אדם מעזי פניו בפני בעל חובו, ולא שכיח כל כך שיכפור, וזהו הטעם שכופר הכל פטור משבועה מן התורה. אך רק מי שיש לו מעות המיוחזים להלוותן, ורגיל בכך פעמים רבות, עלול שיזדמן אצלו לוח שיכפור הכל, אבל המלוה רק באקראי איננו חוששים שיכפרו בפניו הכל. אך דחה ב"ערך שיי" שאין לומר כן, אחר שהרמב"ם הטור והשולחן ערוך שינו מלשון הגמרא, וכתבו בסתם שאסור להלוות בלא עדים. והרי שלא חילקו בין אם המלוה הוא מי שיש לו מעות וממון רב, או הרגיל להלוות מכסף המיוחד, לבין המלוה באקראי, ולעולם אסור ללוות בלא עדים.

בסגנון לימוד זכות זה כתב אף בשו"ת "ערוגת הבושם" (יורה דעה רלה), שיש ליישב את מנהג העולם שאינם נוהרים להלוות בלי עדים, שכיון שתיקן רב נחמן שאף על הכופר הכל להישבע שבועת היסת (- שבועה מדרבנן המסיתה אותו להודות באמת, במקרה שכן לווה ומשקר בכפירתו), הרי שעתה אפילו אם ירצה הלוה לכפור, הלא פשיטא שלא ישבע לשקר, וממילא אין

בהלוואה בלא עדים משום לפני עיור. ודוקא רב יהודה שהיה לפני תקנת רב נחמן חשש שהלוה יכפור הכל, ולכך אסר להלוות בלא עדים. אבל בזמננו שעליו להישבע, אין בזה משום לפני עיור.

יש מהאחרונים ("שדי חמד" כללים מערכת ה' אות פח; שו"ת "דברי מלכיא" ד, קלו) שהביאו דברי הריטב"א (מגילה כח, ב) המציין שהאיסור להלוות **שלא בעדים אינו איסור לא מדאורייתא ולא מדרבנן, אלא מידת חסידות בעלמא.** וכתבו שלאור דבריו יש להפך בזכותם של הלווים בלא שטר, שכן יש להם סמיכת חכמים מדברי בריטב"א האלו.

ב"דברי מלכיא" הוסיף להביא ראייה לדברים אלו של הריטב"א מגוף סוגית הגמרא לפנינו, בה אמרו לרב אשי שרבינא מקיים את כל דברי חכמים, והוא ניסהו בדבר זה – לראות אם אכן לא ילוה בלא עדים. והנה, **אם היה זה איסור גמור, וכי עלה על דעתו של רב אשי שרבינא יעבור על איסור גמור, וכי מה בין דין זה לדינים אחרים מדברי חכמים כאיסור אכילת בשר עוף בחלב או טלטול בכרמלית בשבת, שעליהם ודאי שרבינא לא יעבור.** ועוד יש להוכיח שאין זה איסור גמור, שאם לא כן מה הרבותא ומהמעלה שצינו בה את רבינא בפני רב אשי בכך שמקיים את כל דברי חכמים והלא מבואר בעירובין (כא, ב) שכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, **אלא ודאי שזו רק ממידת חסידות, וכמו שכתב הריטב"א.** וסיים שנראה ברור שעל זה נסמך מנהג ישראל שאין נוהרים בדבר זה, ואם אינם נביאים בני נביאים הם.

אמנם ציין בשדי חמד, **שודאי שמעיקר הדין יש להיזהר בדין זה, שכן משמעות דברי הפוסקים שהלכה כרבי יהודה שעובר על לפני עיור, וכן משמעות השולחן ערוך שזהו איסור מן הדין.**